

КАРАЛЬНІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕАГУВАННЯ НА ПРОЯВИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ЩО НЕ ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ВИПАДКИ ЇХ ЗАМІНИ НА НЕКАРАЛЬНІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

Анастасія Ярославівна ШИНКАРЧУК,
*аспірантка кафедри кримінально-
правових дисциплін юридичного
факультету Харківського національного
педагогічного університету
ім. Г. С. Сковороди*

Впровадження у національне кримінальне законодавство основних положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами зумовило появу в Особливій частині Кримінального кодексу України (далі – КК) кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, що можуть бути представлені будь-якими суспільно небезпечними протиправними діями, що полягають у фізичному, сексуальному, психологічному або економічному насильстві та вчиняється у стосунках інтимних партнерів або між батьками і дітьми незалежно від місця їх проживання.

Доречно звернути увагу на те, що за вчинення окремих кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, у КК передбачена неминучість призначення винним особам низки каральних заходів кримінально-правового характеру, що не пов'язані з позбавленням волі. Каральні заходи кримінально-правового реагування на прояви домашнього насильства, що не пов'язані з позбавленням волі, являють собою визначені законом примусові засоби впливу, що полягають у зазначанні винною особою певних обмежень майнового, фізичного або іншого характеру, які із дотриманням основних засад індивідуалізації покладаються на таку особу обвинува-

льним вироком суду і виконуються спеціальними державними органами з моменту набрання ним чинності.

Аналіз положень чинного кримінального законодавства України дає підстави стверджувати, що здебільшого до основних таких каральних заходів кримінально-правового характеру належать покарання у вигляді штрафу громадських і виправних робіт, арешту, а також обмеження волі. Наприклад, у санкціях: 1) ст. 116 і 117 КК альтернативно визначається покарання у вигляді обмеження волі; 2) ст. 122 КК – покарання у вигляді виправних робіт або обмеження волі; 3) ст. 123 КК – покарання у вигляді громадських чи виправних робіт або обмеження волі; 4) ст. 125, 126, 126-1, 129, 134, 154 КК – покарання у вигляді штрафу, громадських чи виправних робіт або арешту чи обмеження волі. Причому у санкціях ч. 2–5 ст. 134 КК передбачена можливість застосування ще й додаткового покарання у вигляді позбавлення прав обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

За офіційною статистичною інформацією за обвинувальними вироками, що набрали законної сили, зокрема за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК, у 2019 р. було засуджено: а) 5 осіб із призначенням покарання у вигляді обмеження волі; б) 26 осіб із призначенням покарання у вигляді арешту; в) 86 осіб із призначенням покарання у вигляді громадських робіт; г) 1 особа із призначенням покарання у вигляді штрафу. Доречно звернути увагу і на те, що серед засуджених за це кримінальне правопорушення 8 осіб становили жінки, 4 особи пенсіонери, у тому числі й інваліди [2; 4].

Вивчення судової практики у провадженнях з кримінальних правопорушень у сфері домашнього насильства показує, що у судів під час розгляду таких проваджень і вирішення питання про застосування до винних осіб певного виду і розміру покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, особливих труднощів не виникає. Водночас під час розгляду таких проваджень і особливо при призначенні винним особам покарання не виключені випадки констатації судами обставин, які виключають можливість застосування ок-

ремих із зазначених вище видів покарань до певної категорії осіб. Зокрема, громадські роботи не можуть бути застосовані до військовослужбовців строкової служби, вагітних жінок, інвалідів I і II групи, осіб, що досягли пенсійного віку (ч. 3 ст. 56 КК). Виправні роботи не можуть бути застосовані до вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, до непрацездатних, осіб, що досягли пенсійного віку, а також до військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, приватних виконавців, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 57 КК). Арешт не може бути застосований до вагітних жінок, жінок, які мають дітей віком до семи років (ч. 3 ст. 60 КК). Обмеження волі не може бути застосовано до військовослужбовців строкової служби, вагітних жінок, інвалідів I і II групи, осіб, що досягли пенсійного віку (ч. 3 ст. 61 КК України).

На думку В. В. Антипова, В. І. Антипова, обставини, які виключають застосування покарань, – це визначені у КК обставинами, які з огляду на соціальні, юридичні чи інші чинники унеможливають або роблять недоцільним чи неефективним застосування певного виду покарання до певної категорії осіб. Дослідники вважають, що наявність таких обставин під час призначення покарання свідчить про безкарність певних осіб, і це не можна визнати виправданим. У зв'язку з цим, ними пропонується доповнити КК статтею 66-1, у частині першій якої безпосередньо визначаються обставини, які виключають застосування покарання певного виду, а в частині другій закріплено правило, згідно з яким «2. Якщо суд за результатами розгляду справи дійде висновку, що необхідним і достатнім для виправлення підсудної особи та попередження нових злочинів є покарання, застосування якого виключається відповідно до частини першої цієї статті, він призначає це покарання із заміною його за правилами, передбаченими в частині першій статті 72 цього Кодексу, на те покарання, яке можливо застосувати за наявних обставин» [1, с. 180-182].

На наше переконання подібна пропозиція заслуговує на увагу. Однак, на її втілення на законодавчому рівні, з огляду на різні причини, не варто сподіватися. У зв'язку з цим, доречно звернути увагу на те, що у п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» вищою судовою інстанцією надаються певні орієнтири виходу із ситуацій, коли під час призначення покарання наявні обставини, які унеможливають його призначення. Зокрема у цьому пункті зазначається, що суд не вправі перейти до більш м'якого виду покарання у випадках, коли санкцією закону, за яким засуджується особа, передбачено лише такі покарання, які з огляду на її вік чи стан не можуть бути до неї застосовані. В таких випадках суд, за наявності до того підстав, повинен постановити обвинувальний вирок і звільнити засудженого від покарання [3]. Отже, за наявності обставин, які виключають можливість призначення певного покарання щодо певної категорії осіб, суди мають реалізувати щодо таких осіб передбачені законом положення про звільнення їх від покарання.

На підставі вищевикладеного, можна зробити висновок, що за вчинення окремих кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, у КК передбачена неминучість призначення винним особам низки каральних заходів кримінально-правового характеру, що не пов'язані з позбавленням волі. Здебільшого до таких каральних заходів кримінально-правового характеру належать покарання у вигляді штрафу громадських і виправних робіт, арешту, а також обмеження волі.

Під час вирішення питання про застосування до винних осіб певного виду і розміру покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, у провадженнях з кримінальних правопорушень у сфері домашнього насильства, як правило, особливих труднощів не виникає. Водночас під час розгляду таких проваджень і особливо при вирішенні питання про призначення покарання не виключені випадки наявності обставин, які виключають можливість застосування певних видів таких покарань до певних категорій винних осіб. У разі наявності подібних ситуацій вищою судовою інстанцією рекомендовано за-

мість неможливості призначення певного виду покарання здійснювати заміну відповідних каральних заходів кримінально-правового характеру на окремі некаральні такі заходи та ухвалювати обвинувальні вироки зі звільненням їх від покарання.

Список використаних джерел:

1. Антипов В. В., Антипов В. І. Обставини, які виключають застосування кримінального покарання: монографія. Київ : Атіка, 2004. 208 с.

2. Кількість засуджених осіб та види покарань, за судовими рішеннями, що набрали законної сили за 2019 рік // Судова статистика: інформація про результати розгляду справ у сфері протидії домашньому насильству / Судова влада України : офіц. веб-портал. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/nasilstvo_19 (дата звернення: 12.04.2020).

3. Про практику призначення судами кримінального покарання : постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 7 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text> (дата звернення: 12.04.2020).

4. Склад засуджених осіб за судовими рішеннями, що набрали законної сили за 2019 рік // Судова статистика: інформація про результати розгляду справ у сфері протидії домашньому насильству / Судова влада України : офіц. веб-портал. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/nasilstvo_19 (дата звернення: 12.04.2020).